Magyar diákok előadásáról szóló rektori hirdetmények Wittenbergből. (1652—1656.)

A wittenbergi egyetemen nem egész három évszázad alatt több mint 3000 magyarországi és erdélyi hallgató fordult meg. Ha elgondoljuk, hogy ebből a nagy tömegből a legelső kimagasló egyéniség Dévai Bíró Mátyás, a legutolsó pedig Döbrentei Gábor volt, látjuk, hogy a wittenbergi háromezer diák tanulmányainak végigfigyelése szinte a magyar szellemtörténet három gazdag évszázadának összefogó számbavételét jelenti. A kutató, aki tisztázni óhajtja, hogy mivel járult a wittenbergi egyetem a háromezer neveltjén át a magyarországi szellemi élet gazdagításához, nem elégedhetik meg régi minták alapján a hallgatók névsorának összeállításával, hanem — amennyire lehet — utána kell járnia, kiktől, mikor, mit tanult ott a magyar ifjúság s így egyedekként kell felkutatnia minden emléket, ami az egyesek egyetemi tanulmányaira rávilágíthat. A legutóbbi három évben többször megfordultam *Wittenbergben*, ahol az egykori egyetemi könyvtárban, az egyházi levéltárban és a Luther-halle Reformationsmuseumának levéltárában és *Halle*ban, ahol az egykori wittenbergi egyetem levéltárában kutattam az évszázadokkal ezelőtti ifjaink tanulmányainak emlékei után. Mindenütt becses anyag őrzi a régi magyarországi diákok emlékét, különösen gazdag abban az egykori wittenbergi egyetemi könyvtár Wittenbergben maradt töredékének dissertáció és egyetemi nyomtatványi anyaga, melyben is 1928-ban 91 eddig nem ismert, Szabó K. Régi Magyar Könyvtárának III. kötetét gyarapító nyomtatványt fedeztem fel — nem egyet több példányban is[1] — és az idén ezt még 14 darabbal sikerült gazdagítanom. Ezek vagy disputációk, dissertációk, vagy üdvözlő, illetve kondoleáló alkalmi nyomtatványok. Sokáig nem is reméltem, hogy olyan magyar vonatkozású hivatalos egyetemi nyomtatványokra is akadok, amelyek annak idején az egyetem fekete tábláján a napi adminisztráció folyományaként adtak hírt valamilyen egyetemi eseményről, hisz az ilyen röplapszerű, egyleveles nyomtatványok évszázadokon át való fennmaradására alig van remény, hisz ilyen nyomtatványt még iskolatörténeti speciális múzeumi gyüjteményekben is csak szórványosan találunk. Annál

[1] Közöltem a *Magyar Prot. Egyháztört. Adattár* 1928. kötetében: «A wittenbergi egyetemi könyvtár Wittenbergben maradt részének régi magyar könyvállománya». 123—185. o.

nagyobb volt az örömöm, amikor ezidei márciusi wittenbergi tartózkodásomkor az egykori egyetemi könyvtár nagy raktár-termének egyik asztalán megtaláltam azt a több fascikulusnyi XVII. századi rektori hirdetményt, amelyet az elhúnyt legutóbbi igazgató, dr. J. JORDAN kezdett rendezni s amely halála óta, félig sem rendezve, érintetlenül várja a betévedő kutatót. A rektori hirdetmények részben fegyelmi büntetéseket közölnek, részben az egyes kollégiumok kezdetéről adnak hírt, nagy részük azonban a hallgatók soraiból rekrutálódó disputánsok előadásaira inviţálja a nemes tanulóifjúságot. A már rendezett fascikulusokban egyetlen magyar vonatkozású hirdetmény van, amelyben Reinholdus FRANCKENBERGER rektor a selmeci HELLENBACH János magyar történeti tárgyú előadását hirdeti az 1656-iki tanévben. A még nem rendezett anyagban újabb három hasonló tárgyú hirdetményt találtam: 1652-ből a zágrábi MLADOSSEVICH Mátyás egy, és 1654-ből a radványi HRABSKI János két előadásának meghívóját. A meghívók általános séma szerint először néhány mondatban megemlékeznek az előadóról, majd ismertetik az előadás tárgyát, végül meghívják a hallgatóságot. Így tehát nemcsak raritásuk révén, de tartalmuknál fogva is becses emlékek, amelyek megérdemlik, hogy mint a külföldi magyar iskolázás felettébb ritka emlékei teljes szövegükben közreadassanak, hozzáfűzve egész röviden az egyes hirdetett előadásokról szóló egyéb könyvészeti ismereteinket is.

I.

«RECTOR | ACADEMIAE WITTEBERGENSIS | M. CRISTIANUS TRENTSCHIUS | Haynâ—Misnicus Logicae ac Metaphysicae Professor Publicus. | CIVIBUS ACADEMICIS S. P. | NOn implet Christiani nomen, qui non ignorat quidem, non | vere tamen novit Christum: sive eam de ipso induit fidem, quam solam ipse tradidit, & una quae | caelum ac vitam aeternam promittere habet. Quam nisi operetur in nobis spiritus eius; frustra erit | humani ingenij nervos intendere, & tua industria velle consequi, quod totum divini muneris est. | *Non nascuntur Christiani, sed fiunt,* ait ille. Fiunt autem non ab se, sed fingente formanteque | eo, qui & homines finxerat: & vindicavit sibi postea fuso sanguine, ut quos creaverat, etiam ser— | varet. Novit jamdudum quidem Christum Deum MATTHIAS MLADOSSEVICH Zagra — | biensis ex Croatarum gente nobilis, non adoravit solum tamen, ut ipse praescripserat; & opitulato — | res sibi credidit, in quibus nihil positum opis, quique perijssent ipsi, nisi Christus servasset. Male | & de ejusdem vi atque potentia videtur sensisse; qui

optionem ei veluti dedit, & quasi unum minus | sufficeret, duo Ecclesiae capita fecit. Quorum alterum, ac illud fictitium quidem, ita veneratus hactenus est, ut ejus sancita & | placita religiosus, quam ipse Dei oracula, sequenda & custodienda sibi existimaret. Non recensebimus errores caeteros, qui — | bus sinceritatem fidei corrupit dudum Romanus Pontifex, & in quos MLADOSSEVICH implicitus fuit. Sed quod ex | ijs emersit tandem, non suae solertiae prudentiaeque; sed uni Numinis bonitati debet. Hoc ei infudit lucis suae radios, & pulsis | abactisque tenebris copiam fecit videndae & capiendae veritatis aeternae. Quod summum ac maximum beneficium, quò, si — | cut par erat, agnosceret & praedicaret; ad diem Jovis proximum si Deus volet, conscendet publicam cathedram, & falsitates omnes | atque errores, quos propugnavit strenuè antea, caelestibus armis destruet atque elidet ordine, demonstraturus, verum Ec — | clesiam non super Capitolinas arces fundatum, nec penes Pontificios, sed penes non esse potius, qui unum propitia — | torem, unum salvatorem JESUM CHRISTUM, profitemur ac credimus, ejusque unius meritis ac sanctitate salutem & | peccatorum venian non consecuturos persuavi sumus. Nec quicquam ad hoc conferre, aut opera nostra, qui cum omnia feci — | mus, frugis nullius sumus; aut aliorum virtutes praeclaras; in quibus quidquid illustre & sanctum exstitit, id totum ab auctore | CHRISTO acceperunt. Gratulandum novello fratri de veritate agnitâ est, fovendumqre & complectendum ejus propositum | modis omnibus, ut de contesseratione fidei, & appellatione fraternitas confidentius paullò uberiusque laetari possit. Agite igi — | tur, atque ad diem Jovis H. IX. in acroaterio majori convenite frequentes, eique benevolam audiendi navate operam. Prae — | cati Deum, ut, quae in eo cepit, perficiat, eosque ipsi aspiret animos eam invictam, constantiam det, ut vitam, et quincquid in vi — | ta jucundum ac dulce esse potest, relinquenda sibi potius censeat, quam revelatam & agnitam semel prodere veritatem velit. | P. P. DOMINICA EXAUDI anno recuperatae gratiae CIƆIƆCLII. | »

A hirdetmény 35×33 cm nagyságú, merített papirlap egyik oldalára van nyomtatva, a szedés tükre 25×20·5 cm. A tulajdonképeni szöveg kezdő «N» betű (Non implex etc) ornamentalis kiképzésű 5×5 cm nagyságú fametszetű iniciálé. MLADOSSEVICH az egyetem Halleban őrzött anyakönyvének bizonysága szerint 1651 apr. 30-ikán iratkozott be a wittenbergi egyetemre: «Matthias MLADOSSEVICH Croata Zagrabiensis Nobilis â Srtenianecz. gratis». Igen valószínű, hogy a hg. CZARTORYSKI könyvtárban őrzött és a Régi Magy. Ktár. III. 1824 sz. alatt leírt 24 sztlan levélnyi nyomtatvány MLADOSSEVICH fenn hirdetett előadását tartalmazza.

II.

«RECTOR | ACADEMIAE WITTEBERGENSIS | MARCUS BANZERUS, AUGUSTAN. VINDEL. | Medicin. Doct. Prof. Publ. & Facult. Medic. Senior. | CIVIBUS ACADEMICIS S. D. | MAgna felicitas nostri seculi est, quod praeter caetera sapientiae studia, | linguarum quoque ita excoluntur, ut nulla prope modum pars sit nobilior, terrarum orbis, quam non Germania no — | stra ausit affiri. Nam ante ducentos hos annos cum pauci essent qui intelligerent satis Latinè, Grecè autem vix legerent; | non nunc callemus modô has linquas ad elegantiam veterum, sed & Hebraicê, & Syriacè; Chaldaicè quoque atque Arabicè | quin Aethiopicè etiam, ut ne dicamus de caeteris, noscimus. Quae res quantum lucis non modò sacris affuderit literis, sed | utilitatis ac ornamenti in Medicinam, in Philosophiam, & alias artes praeclaras contulerit, explicari paucis haud potest. Multum quidem | inhibuit hactenus studiorum hunc cursum diuturna bellorum rabies, sed recuperatâ nunc pace exerunt iterum praeclara ingenia se, & in | haec addunt spatia, & singulari cum laude decurrunt. Ex quibus nunc nominandus nobis est Praestantissimus Juvenis M. JOHANNUS | HRABSKIUS, Radvvanensis Panno, Reipub. Modrensis, quae in Hungaria superiore, alumnus. Qui indefesso studio & pertinaci quadam | industria Orientalibus Linguis ita incubuit hactenus, ut eas privatis Scholis non sine laude docuerit & explicârit. Quos suos profectus, ut pu — | blicè etiam spectandos praeberet, conscripsit Orationes aliquot de argumentis variis, quas habiturus in postremum est, volente Deo. Sed pri — | mam earum, quam Arabicam esse voluit, Dei optima maximi laudibus dedit. Meritò enim ab eo auspicium ducitur, sine quo nihil aut co — | gitari, aut suscipi, aut geri, ac perpetrari etiam feliciter potest. Hinc omnium propè gentium religione sancitum & observatum fuit, ut re — | rum omnium primitiae deferrentur Deo. Cuius pietatis cum paganorum etiam natio non exors fuerit penitus, quanto decere magis id nos ex — | istimandum, quibus non propius tantum, sed tota innotuit veritas? Rectè & ordine igitur, imò religiosè hoc HRABSKIUS fecit. Qui | cum ad diem crastinum, si dederit Deus, hanc ipsam Orationem in Auditorio majore recitaturus publicè ex memoria sit; vestrum erit, | frequentem atque bene volam operam navare dicenti. Quae res magnum ei calcar addet, ad persequenda strentè egregiè quae cepit. Nam | solent ea, aut negligi penitus, aut levius segniusque tractari, quae publicus favor non sequitur, P. P. ad XIV, Februarii, anno recuperatae | gratiae CIↃIↃCLIV. | »

A hirdetmény 39×32 cm nagyságú, merített papirlap egyik oldalára van nyomtatva, a szedés tükre 27×21 cm. A tulajdonképeni szövegkezdő «M» betű (*M*agna felicitas etc.) figuralis kiképzésű 2·7×3 cm nagyságú, fametszetű iniciálé. HRABSKIról lásd a következő hirdetmény utániakat.

III.

«RECTOR | ACADEMIAE WITTEBERGENSIS, | ANDREAS KUNADUS SS. THEOL. DOCT. | Prof. Pubf. Consistorij Ecclesiastici Assessor, & Electoralium Alumnorum | Ephorus | CIVIBVS ACADEMICIS S. D. | ANte Nimrodum & Babylonici regni initia una ac eadem humani generis lin — | qua fuit. Sed cum elati superbia in caelum ipsum insanam substruere molem conarentur mortales; ut aedificantium | fastum reprimeret, ita sermonem eorum confudit Deus, & in tot diversissima genera, unum illud ac simplex distra — | xit, ut quisque alteri peregrimus & alienigena videretur. Quo accidit, ut alius alium cum haud intelligeret, nec | quicquam cum eo habere posset commercij, & interrumperent ceptum opus, & quò libido quemque vocabat ac | animi impetus, discederent, instituturi nationes ac gentes, non linquâ tantum, sed moribus etiam ac religione | multùm diversas ac discrepantes. Assumto Servatore in caelum cùm revelata per ipsum caelestris veritas dissemi — | nanda per universum esset terrarum orbem, supervenit repente Spiritus Dei concioni fidelium, itaq instrinxit eorum | mentes linguasq̀; divino numine, ut Galilaei generis cum essent omnes, illico tamen, quârum vis gentium linguis, quas neque didicerant ante, | nec intellexerant, loquerentur: suumq̀ue sermonem hic Parthi, suum Medi, suum Phryges & Arabes, & infinita alia nomina agnosce — | rent facilè & stupefacti admirarentur. Sic quae in paenam atque supplicium velut dissipandis superbiae conatibus introducta primum lin — | guarum fuit veritas; jungendae ac uniendae fidei, universus ut orbis ad Christi concregari ovile posset, in ministerium salutare, & maxi — | mi muneris loco, instraurata & consecrata veluti postea fuit. Ex eo igitur nulla tam inhumana & barbara impiaque natio est, cujus sermo | non sacer Deo, idoneusq̀; pangendis & celebrandis ejus laudibus sit. Quare religioni sibi minimè duxit Praestantissimus & orien — | talium linguarum callentissimus Juvenis, M. JOHANNES HRABSKIUS, Radvvanensis Panno, Civitatis Modrensis, quae in superiore, | Hungaria est, alumnus, natalem Servatoris optimi Oratione Turcica postea finitis sacris pomeridianis, celebrare. Quamvis enim propha | na illa gens impostorem pessimum,

Mahumatem suum, ante Christum habeat, hunc neget Deum ore impio, & quotidianis convicijs pro — | scindat prope; non linguae id tamen; sed pervessissimarum mentium vitium est; quod nihil impedit, quo minus Turcicus sermo vero pietatis | cultui et religioni Christianae inservire possit. Favebitis igitur instituto eruditissimi Juvenis, ACADEMICI CIVES, & dicto tempore facturo | verba benignam atq; prolixam navabitis operam. Debetis hoc officij genus comilitoni vestro: debetis Academiae, ad cujus laudem glo — | riamque interest linguarum ac literarum studia florere eximiė ac celebrari. P. P. Feriâ III. Nativitatis Jesu Christi anno recuperatae gratiae | CIƆIƆCLIV. | »

A hirdetmény 40 X 33 cm nagyságú merített papírlap egyik oldalára van nyomtatva, a szedés tükre 30 X 20·5 cm. A tulajdonképeni szövegkezdő «A» betű (*A*Nte Nimrodum etc) ornamentikus kiképzésű 5 X 5 cm méretű fametszetű iniciálé. HRABSKI János az egyetem Halleben őrzött anyakönyvének bizonysága szerint 1649 oct. 11-ikén iratkozott be a wittenbergi egyetemre: «Johann HRABSKI Radwano Pannon.» Az ugyancsak kéziratban Halleban őrzött bölcsészeti dékáni könyv bizonysága szerint (III. köt. 216 lap. 15-ik tétel:) «Johannes HRABSKIÚS Radiano-Pannonius» 1651 oct. 14-ikén elnyerte a magisteri fokozatot. Filozófiai kari studiumai két esztendejéből egyetemi nyomtatvány nem maradt fenn tőle, sem theológiai tanulmányai első éveiből 1652—53-ból. 1654-ből azonban SZABÓ Károly három nyomtatványt ismer tőle. (III. 1916, 1917, 1918 sz.) Ezek közül kettő egyetemi előadás, de sem tárgyuk, sem időpontjuk miatt nem lehetnek azonosak a két fenn hirdetett előadással. A ránkmaradt előadások ugyanis 1654 máj. 13 és július 5-ikén hangzottak el, míg a rectori hirdetmények febr. 14., illetve dec. 22-ikére szólnak. Igy igen valószínű, hogy a hirdetmények két *elveszett* régi magyar nyomtatvány emlékét őrzik számunkra; gyakorlat lévén az ily előadások kinyomtatása.

IV.

«RECTOR | ACADEMIAE WITTEBERGENSIS, | M. REINHOLDUS FRANCKENBERGER | Historiarum Professor Publicus. | CIVIBVS ACADEMICIS S. P. D. | ILlud sumen terrarum ac uber bonarum rerum, copiarumq; omnium horreum | felix ac instrumentum locupletissimum, illam non generosi armenti tantum, sed animorum ingentium etiam parentem faecundam, | illum barbarorum scopulum, arcem ac propugnaculum Germaniae fortissimum, HVNGARIAM, florentissimus Juvenis, JO — | HANES DE HELLENBACH postea oratione nervosa ac brevi publicė laudare constituit: tum propter bona; quibus abun — | dat; tum quia patriam, & quidem Chremnicium in eâ incunabula nactus est. Nemo non amat patriam, atque complectitur, & | facit magni, inque

famâ ac gloriâ ponere, quam potest, studet: si pius modò, & recordatur seriò, ei lucem, & spiritum & vitam, & | parentes deberi. Quorum beneficiorum ingentium oblivisci qui potest, hunc barbarum non modò, sed feram bestiam censere | adeoque ex numero hominum ejicere, oportet. Neque enim hominis tueatur officium, qui parum memor soli patrij fuerit. Cujus amor eò non — | nullos abripere solet, ut caeteris terris omnibus felicioribus & praestantioribus licet, ante ponant. Non rarò enim affectus judicio obest. Antiquius | regioni nomen PANNONIAE fuit. Sive id â rege Pannone, ut volunt quidam, haeresit; sive â cultus genere factum, ut Dio Cassius conjicit, quem | natio illa ex pannis, seu plagulis varijs, habuit consutum. Hungariae vocabulum ab Hunnis atque Avaribus, nominibus Scythicis, sortita est. Nam si — | cut Hunni, expulsis Gothis, potiti inibi rerum sunt: ita digressis Longobardis in Italiam (nam & hi ibi consederant) successerunt Avares, & missi Hun — | nis, commune regno dederunt nomen. Nisi potius sit, quae viri erriditissimi praeclara opinio est, ab Hunugaris, quos inter Attilae militantes Scythyae | populos ab Hunnis Avaribusque diversos, Jornandes nominat, appellationis caussam deducere. Hi enim sunt, quos Hungaros Regino, alij Ungaros | vocitant: quos post devictos â Francis Avares, eo venisse, expulsos patriâ, ejectisque Avaribus occupasse Pannoniam, praedictus Regino, & Otho Frisin — | gensis disertè tradunt. Sed hodierna Hungaria est, quae olim *Pannonia inferior* appellata. *Superior* enim Austriae, Styriae, Carinthiaeque appelletio — | ne nunc venit. Quam universum Avaribus Carolus ille Magnus eripuit, Germaniaeque contribuit regno, per Marchiones administrandam, donec | in Duces primum, deinde Archiduces eveherentur. Quae dignitas & eminentia hodie penes Serenissimam Habsburgensium familiam est, in ipsum | apicem rerum atque fastigium, singulari fatorum indulgentia, enisam. Sed explicare nobilissimi regni origines accuratius ac fines, propositum nobis | non est. Attingere tamen, & paucis perstringere, quae ad notitiam ejus facerent, non plane praeter rem fore existimavimus. Praecipuè, cum HEL — | LENBACHIUS nihil illorum meminerit. Et ille encomium brevius patriae; non justam historiam, voluit dare; & oratoris agere partes, non rerum | expositoris. Vestrum sit favere ejus instituto, dicturoque finitis pomeridianis factis ex memoria, quae meditatus est, frequentes benevolosque adesse. Si | visere atque inspicere gentes exteras, non voluptati modo est, sed utilitatem etiam affert; quid si audire de talibus exponentes, nec citra commodum | omnino; & perjucundum erit

ac gratum? Convenite igitur ad dictum tempus in auditorio majore, & Comilitoni vestro benignam ac liberalem au — | diendi operam date. P. P. Dominica VIII. post Trinitatis anno recuperatae gtatiae [sic!] CIƆIƆCLVI.»

Őriztetik a már rendezett «Universitäts Ankündigungen bezügl. Studentischen öffentl. Vortrage ad diligentiam praestandum» feliratú fasciculusban 16-od magával. A hirdetmény 41 X 33 cm méretű merített papírlap egyik oldalára van nyomva. Tükre 30 X 23 cm nagyságú. A tulajdonképeni szöveg kezdő «I» betű (*I*llud sumen etc.) ornamentalis kiképzésű 5 X 5 cm méretű fametszésű inicialé. HELLENBACH János a Halleban őrzött egyetemi anyakönyv bizonysága szerint 1654 jún. 2-ikán iratkozott be valószinűen fitestvérével együtt a wittenbergi egyetemre: «Johannes von HELLENBACH Cremn. Ung. Johann. Christoph. von HELLENBACH Crem. Ung.» SZABÓ Károly két egyetemi előadását ismeri (III. 1974 és 2039 sz. a.), melyek közül az első, amelynek címe: «Oratio pro Hungaria» azonos a fenti hirdetményben közzétett előadással.

A négy nyomtatvány két wittenbergi nyomdából került ki, még pedig az egyikből a II. alatt, a másikból az I. III. IV. alatt közöltek. Ezekben az években a wittenbergi egyetemi nyomtatványokat főleg Joh. RÖHNER, Mich. WENDT, Joh. HAKEN és J. Wilh. FINCELL nyomdái állították elő. Mivel a hirdetmények betűi főleg a 14 pont nagyságú *medialis* és a 16 pontnyi *tercia* tipusának felelnek meg s ily nagy méretű betükkel a kisebb betű típust kedvelő dissertatiók és disputatiókban alig-alig találkozunk, nincs kellő összehasonlítási anyagunk arra, hogy kétségtelenül eldöntsük, melyik két nyomda terméke a kérdéses négy nyomtatvány. De talán nem csalódunk még sem, ha a II. alatt közöltet a WENDT, a másik hármat a RÖHNER nyomda termékének véljük.

Közli: ASZTALOS MIKLÓS.